

Osmanlı İmparatorluğu Müzik Kurumlarında Kontrbas Çalgısı

Ulaş Rıfat AKYEL¹

DOI: 10.26650/CONS2018-0009

ÖZ

Bu makalenin temeli İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeler Birimi ve TBMM Milli Saraylar Müdürlüğü desteğiyle gerçekleştirilen 52003 proje kodlu 2015 BAP alan çalışması verilerine dayanmaktadır. Elde edilen veriler ışığında, ‘Osmanlı İmparatorluğu Müzik Kurumlarında Kontrbas Çalgısı’ ile ilgili odak alan envanteri toplanmıştır. Projenin kapsamı, ilk aşamada Dolmabahçe Sarayı’ndaki çalgıların katalog çalışması, TBMM Milli Saraylar bünyesindeki çalgıların tespiti üzerine şekillenmektedir. Bu envanter çalışması sürecinde kontrbas çalgısı eksenindeki veriler bu makalenin içeriğini oluşturmaktadır. Makalenin üç seviye çıkarımı vardır. İlk olarak Osmanlı İmparatorluğu müzik yaşamında kontrbas çalgısının konumu ve varlığı üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır. İkinci seviyede Osmanlı İmparatorluğu’nda kontrbas icracıları ve müzikçilerin çalgıyla tanışıklığı araştırılmıştır. Son aşamada Osmanlı İmparatorluğu’nda ‘Klasik Batı Müziği’ türünde kontrbas icra tekniklerinin nasıl geliştiği üzerine odaklanılmıştır. Makale, araştırma yöntem ve teknikleri açısından arşiv taraması, ilgili literatüre ait çalışmaların değerlendirilmesi ve var olan envanteri tespit açısından alan çalışmasını incelemektedir. Kontrbasın *Muzika-i Hümayun*, *Makam-ı Hilafet Filarmoni Mızıkası* ve *Mabeyn-i Hümayun* gibi Osmanlı kurumlarında, gayrimüslim ve levanten müzikçiler tarafından ‘İtalyan çalma stili’ ile icra edildiği ve öğretildiği anlaşılmaktadır. Döneme ait kurumlarda kullanılan iki adedinin halihazırda Dolmabahçe Sarayı’nda muhafaza edildiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kontrbas, Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Batı Müziği

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ulaş Rıfat Akyel,
İstanbul Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı,
İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: rifatakyel@gmail.com

Geliş tarihi/Received: 25.09.2018

Kabul tarihi/Accepted: 23.11.2018

Atıf/Citation: Akyel, U. R. (2018). Osmanlı İmparatorluğu müzik kurumlarında kontrbas çalgısı. *Konservatoryum - Conservatorium*, 5(2), 287-305.
<https://doi.org/10.26650/CONS2018-0009>

ABSTRACT

Doublebass in the Ottoman Empire Music Institutions

This study is based on data from a field study conducted with the support of the Istanbul University Scientific Research Projects Unit and the National Palaces Directorate of the Grand National Assembly of Turkey. With information obtained from the unit’s research (No. 52003, year 2015), an inventory titled “Double bass Instruments at Music Institutions of the Ottoman Empire” was made. The scope of the project was based on a catalog study of the instruments at Dolmabahçe Palace and on an inventory of the instruments at the national palaces. This study focuses on

the data on the double bass axis. First, the location and existence of the instruments in the Ottoman Empire is examined. In the second section, double bass performers' familiarity with Ottoman Empire musical instruments is investigated. The last section focuses on how the techniques and interpretations of the double bass during the Ottoman Empire were developed in the form of Western classical music. The main research methods and techniques are archival research, evaluation of the related literature, and field study to determine the existing inventory. It was found that Ottoman institutions, such as Muzika-i Hümayun, Sıbyan School, Makam-ı Hilafet Philharmonic Band, and Mabeyn-i Hümayun band hired non-Muslim musicians to perform and teach in Italian style, and it is concluded that two of the double basses used in these institutions are now preserved at Dolmabahçe Palace.

Keywords: Double Bass, Ottoman Empire, Western Classical Music

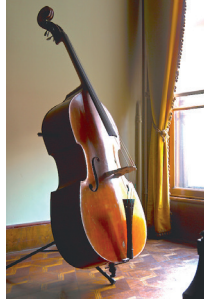
EXTENDED ABSTRACT

Muzika-i Hümayun, which was established within the Westernization movement during the Ottoman period as an equivalent to the Mehter Bandosu, was a highly supported institution where the early stages of Western classical music were founded. Although many studies have been conducted on this institution, few have focused on a specific point. Unfortunately, research conducted on instruments in general does not provide sufficient information for musicians, music students, and music lovers who are curious about the histories of instruments. As an educator, I wanted my students to embrace the double bass more; thus, the main focus of this study is to teach them its history as well as help them find traces of their own culture in it. Research has shown that the double bass was first introduced to the Ottoman Empire through concerts given by a Western classical orchestra sent by the French king François I as a gift to Sultan Süleyman II in 1543. A striking point was that the double bass was not yet in its current form and structure; further, an instrument belonging to the viol family, considered the ancestor of the double bass, was also present in this orchestra. The aforementioned orchestra performed three concerts with the permission of Sultan Süleyman II, and all the musicians were later presented with gifts. The exhibition of the two double basses used by the Makam-ı Hilafet Philharmonic Orchestra the music room of the Dolmabahçe Palace has been an important resource for this study. On investigation of the double basses, no labels or signs showing the name of the workshop and the country in which these instruments were produced were found inside the instruments. The T.B.M.M. inventory numbers were 64/1890 and 64/1891, with the numbers 1890 and 1891 indicating the possible purchase dates. The luthier (a string instrument repairman) who was consulted for more detailed information revealed that these double basses had "pear shoulders which was a feature of the ones produced in Germany at the end of the 19th century.

Photographs obtained from historical documents showed that aside from the two double basses found in the Dolmabahçe Palace, another one, built by the luthier family Jaquet, and quite different with its broad shoulder, could be registered at the Istanbul University State Conservatory. This study also suggests that the whole bibliography on the history of the double bass within Turkey should be included in our syllabus. Based on the most valuable surveys on the double bass and double bass players, this study is also the first research on the history of the instrument in Turkey. The Makam-ı Hilafet Philharmonic Orchestra which flourished after the development of the Muzika-i Hümayun provided valuable data on the double bass and double bass players. It was seen that all the players were Levantine musicians of Italian origin. As a result, it can be assumed that the Italian style of playing was used. It can also be concluded that this style of playing was taught in institutions like the Sıbyan Mektebi, where Levantine teachers used to work. With the great efforts of Donizetti Pasha, who was the founder of Muzika-i Hümayun, the orchestra had reached a professional level and had started to give regular concerts. After his death soon after, he was succeeded by Callisto Guatelli, also known as Guatelli Pasha. Research shows that Guatelli was the first musician with a double bass education to work officially for the Ottoman Empire. Guatelli Pasha had studied with Francesco Hiserich, the author of “Metodo per Double basso” (Double bass Method) in Parma, Italy. The orchestra, whose repertoire during the establishment of the Muzika-i Hümayun mostly included military anthems, began performing a more complex repertoire throughout the following years. When the double bass parts of a march from the repertoire of the first years of the Muzika-i Hümayun was compared with those of a piece chosen from the repertoire of Makam-ı Hilafet’s European tour, it was seen from the comparative difficulties that the level of proficiency in playing had increased. Undoubtedly, this increase was made possible by the facilities provided for Western classical music. Overall, this article, by focusing on the role of the double bass in Western classical music during the Ottoman period double bass before the proclamation of the Republic double bass sheds light on how the first steps toward the Republic were taken and which instruments were played by whom in which styles.

1. Osmanlı İmparatorluğu Müzik Yaşamında Kontrbas Çalgısı

Dolmabahçe Sarayı'nda 1990'lı yıllarda atıl vaziyette olan fakat daha sonraki yıllarda bakımları yapılan, müzik odasında Sultan Abdülmecit'e ait olan “*Matias Albani Fecil Thirolı Balgani Anno 1671*” iç etiketli viyolonselın yanında sergilenen iki adet kontrbas bulunduğu tespit edilmiştir. (Şekil 1-2, Akyel, 2015 alan çalışması belgeleme)

Şekil 1: Dolmabahçe Sarayı müzik odasında bulunan 1 numaralı $\frac{3}{4}$ boy kontrbas

Şekil 2: Dolmabahçe Sarayı müzik odasında bulunan 2 numaralı $\frac{1}{2}$ boy kontrbas

Bu kontrbaslar $\frac{3}{4}$ ve $\frac{1}{2}$ ölçülerine sahiptir. İki kontrbas da abanoz tuşe ve abanoz kuyruğa sahiptir. İki kontrbasın da göğüs olarak tabir edilen ön kapağı ladin, sırt diye tabir edilen arka kapağı ve geri kalan kısımları ise akça ağaçtır. Eşikleri daha sonra geçirdiği tadilat sebebi ile orijinal değildir. Çalgıların iç kısımlarında üretildikleri atölye, ülke gibi bilgilere dair herhangi bir etiket veya işaret bulunmamaktadır. TBMM envanter numaraları 64/1890 ve 64/1891 olarak kayıt edilmiştir. Envanter numaralarında belirtilen 1890 ve 1891 sayılarının bu çalgıların satın alınma tarihleri olduğu düşünülmektedir. Bu iki çalgının incelenmesi sırasında kontrbasların üretim yılı ve yeri gibi bilgilere ışık tutması için desteği alınan *Luthier*¹ Avshalom Weinstein'dan edinilen bilgiler

1 Luthier: Çalgı onaran veya yapıp satan kimse.

doğrultusunda kontrbasların 19. yüzyıl sonlarında Almanya’da üretilen “armut omuz” tabir edilen kontrbas şekline sahip olduğu tespit edilmiştir.

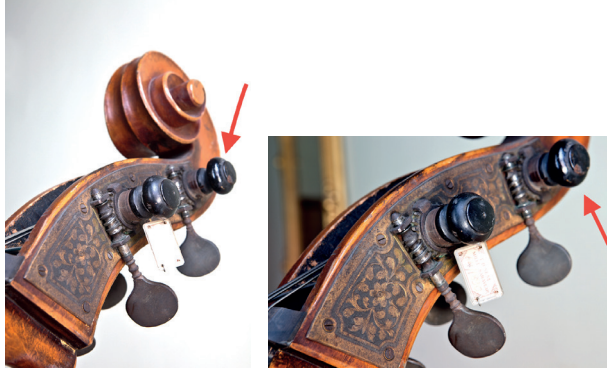

Şekil 3: 1917 tarihli Makam-ı Hilafet Filarmoni Mızıkası Orkestrası, Şefi: Osman Zeki Üngör, Yer: Dolmabahçe Sarayı. Türk Askeri Muzıkları (M.R..Gazimihal, 1955, s. 133)

Şekil 3’te Sultan Reşat Dönemi’nde İstiklal Marşımızın bestecisi Osman Zeki Üngör şefliğinde 1817 tarihinde Avrupa turnesine çıkan *Makam-ı Hilafet Filarmoni Mızıkası* görülmektedir. Şekil 4’te iki numaralı kontrbas olarak belirttiğimiz çalgının salyangoz olarak tabir edilen kısımdaki abanoz burgu sistemi dikkat çekmektedir. Bu özellik Şekil 4’te işaretlenerek, Şekil 5 ve Şekil 6’da karşılaştırmalı bir örnek olarak gösterilmiştir. (Şekil 5-6, Akyel, 2015, alan çalışması belgeleme)

Şekil 4: Muzıka-i Hümayun kontrbas kesiti

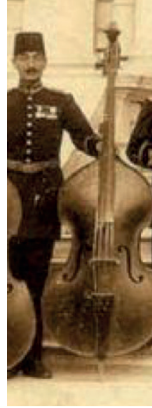

Şekil 5-6: Dolmabahçe Sarayı müzik odasında bulunan 2 numaralı kontrbasa ait abanoz burgular

Makam-ı Hilafet Filarmoni Mızıkası fotoğrafında numaralandırılmış olan 1. kontrbasın yanında ve abanoz burgusu sistemi ile işaretlediğimiz 2. Kontrbas, resme göre orkestranın sağ tarafında kalan 3. kontrbasa göre pig kısmı açık ve uzun olduğu halde, diğer kontrbas ile aynı boyda olduğu, buna istinaden boyut olarak daha küçük ve renginin daha açık olduğu fark edilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda 1 numaralı kontrbasın *Muzika-i Hümayun* fotoğrafındaki 1 numaralı kontrbas olduğu varsayılmaktadır. Bu üç farklı kontrbas çalgısı Osmanlı İmparatorluğu müzik kurumlarındaki ilk örnekler olarak tespit edilmiştir (Şekil 7-8-9, Gazimihal, 1955, s. 133).

Şekil 7: 1. Kontrbas

Şekil 8: 2. Kontrbas

Şekil 9: 3. Kontrbas

Fotoğraflarda görülen ve akıbeti belirlenemeyen 3 numaralı kontrbas resimde belirgin halde olan geniş omuz yapısı ile göze çarpmaktadır. İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı ayniyatına 25320030704040200000700007 numarasıyla kayıtlı bulunan

Luthier Jacquet ailesi tarafından üretilmiş kontrbasın tarihi konumu ile devlet kurumları arasında hibe yolu ile konservatuvara bağışlanmış olma ihtimalini düşündürmektedir. Zira 1700-1900 yapımı bir çalgının satın alınması mümkün değildir. Bu çalgı şu an (*Jaguet* Kontrbas) İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nda bulunmaktadır. (Şekil 10, Akyel, 2017, Alan çalışması belgeleme)

Şekil 10: Jacquet Kontrbas, İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Kontrbas Sanat Dalı

2. Osmanlı İmparatorluğu Müzik Yaşamında Kontrbas İcracıları

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kontrbasları ve kontrbas icracılarını araştırırken Osmanlı İmparatorluğu'nun Klasik Batı Müziği tarihinden bahsetmek gerekir. Bu müziğin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki mevcudiyeti, şüphesiz 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra kiliselerde bulunan çok sesli korolar sayesinde olmuştur. (Yöre, 2008, s. 413)

Bu koroları takiben gezgin müzisyenlerin İstanbul'da düzenlemiş olduğu çeşitli gösteriler Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Batı Müziği adına atılmış ilk adımlardır. İlk olarak İtalyan hükümeti ile 1524 yılında varılan barış antlaşması sebebi ile İstanbul'da yaşayan İtalyanların, Venedik elçisinin evinde verdiği bale gösterisi ile rastlanmıştır (And ve Koz, 2007, s. 178).

Ancak Klasik Batı Müziği'nin Osmanlı İmparatorluğu'na resmi olarak giriş tarihi İstanbul'a gelen bir Fransız orkestrası sayesinde olmuştur. I. François, V. Karl'a karşı verdiği savaşta kendisine destek olan Sultan II. Süleyman'a bir hediye niteliğinde 1543 yılında bir Klasik Batı Müziği orkestrası göndermiş, bu orkestra Sultan II. Süleyman'ın izni ile sarayda üç konser vermiştir. (Kösemihal, 1939, s. 49–50).

Bu tarihten sonra Batı müziğine yakınlığı ile bilinen Sultan III. Selim, ilk kez Mayıs 1797'de Topkapı Sarayı'na İtalya'dan gelen bir opera topluluğunu konuk etmiştir. Fransız illüzyonist Robert Houdin, anılarını içeren kitabında *Torrini* isimli bir İtalyan'ın yönetiminde sarayda çeşitli gösteriler sergilendiği belirtmektedir. Gazeteci ve fotoğrafçı Maxime du Camps, 18. yüzyılda sarayda çeşitli opera temsillerinin sergilendiğini, İstanbul Beyoğlu'nda bir opera evinde program olarak her yıl üç ay süresince operalar temsil edildiğini *Souvenirs et Paysages d'Orient* adlı kitabında belirtmektedir (Du Camps, 1848'den akt., Say, 1998, s. 137).

Sultan III. Selim 1794 yılında *Nizam-ı Cedid*² fermanı ile birlikte Yeniçeri Ocağı'nın yanı başında yeni tip bir askeri birlik kurmuştur. Sultan III. Selim'in saltanatının sonu olan Yeniçeri ayaklanması, tarihteki adı ile *Vaka-ı Hayriye*³ sonrası saltanata getirilen Sultan II. Mahmut Mehter Bاندosu'nun çalışmalarına önem vermiştir. Kurulan bu bandonun başına Mr. Manguel isimli Fransız bir müzisyen getirilir ve Mr. Manguel'in idaresinde 30 Enderun kolağası ile bando çalışmalarına başlar. Bir süre sonra Manguel'in ölümü sonucu Sultan II. Mahmud İtalya'dan yeni bir şef getirilmesini emreder (Alimdar, 2016, s. 86, 87).

Bunun üzerine Sultan II. Mahmut tarafından görevlendirilen Sadrazam Koca Hüsrev Mehmed Paşa İtalyan yetkililerden konusunda uzman bir şahıs gönderilmesi ricasında bulunmuştur. Araştırmalar sonucunda Giuseppe Donizetti, nam-ı diğer Donizetti Paşa 1828 tarihinde *İstruttore Generale dele Musiche Imperiali Ottoman* (Osmanlı Saltanat Mızıkası Baş Ustakârı) unvanı ile İstanbul'daki görevine tayin edilmiştir (Aracı, 2014, s. 44).

Şekil 11: Giuseppe Donizetti (Aracı, 2014)

2 *Nizam-ı Cedid*: Yeni düzen

3 *Vaka-ı Hayriye*: Hayırlı vaka

Donizetti, 1829 yılında *Muzıka-ı Hümayun* tarafından icra edilmek üzere, Sultan II. Mahmud'a ithafen Mahmudiye Marşı'nı bestelemiştir. Bu marş, on bir yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun millî marşı olarak çalınmıştır (Kutlay, 2010, s. 286).

Donizetti Paşa'nın ardından Muzıka-i Hümayun'un şefliğine Yesârîzâde Ferik Ahmed Necib Paşa tayin edilmiştir. Sultan Abdülaziz tahta geçince Necib Paşa görevinden azledilmiş ve Rüsûmat Meclisi'ne üye olarak tayin edilmiştir. Boşalan şeflik görevine Pera'daki Naum Tiyatrosu'nda orkestra şefliği yapan Callisto Guatelli getirilmiştir (Özcan, TDV İslam Ansiklopedisi C.31, s. 422).

21 Şubat 1856 tarihli *Journal de Constantinople* gazetesi, Guatelli'nin *Muzıka-i Hümayun*'ün başına tayin edilmesi ile ilgili şu yorumu yayımlamıştır:

“Majesteleri Padişah bundan daha güzel bir seçim yapamazdı. Pera halkı uzun zamandan beri Bay Guatelli'nin müzik dehasını takip ve takdir etmektedir. Dolayısıyla iyi ve etrafına neşe saçan karakteriyle birçok kişinin sevgisini kazanmış bu saygıdeğer bestecinin onurlu terfisini duyuruyor olmak bizim için büyük bir mutluluktur.” (Baydar, 2010, s. 288)

Şekil 12: Callisto Guatelli – Guatelli Paşa, 26 Eylül 1819 Parma – 1899 İstanbul (Köseihal, 1939)

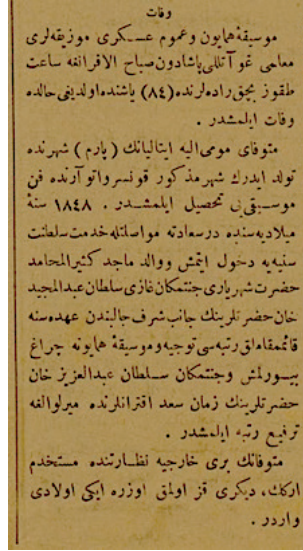
Callisto Guatelli, nam-ı diğer Guatelli Paşa, 26 Eylül 1819'da İtalya'nın Parma şehrinde dünyaya gelmiştir. 1830'da şehrin müzik okulunda Antonio de Cesari ile şan, dönemin ünlü kontrbasçılardan ve kontrbas çalgısı üzerine egzersiz kitabı olan *Metodo per Contrabbasso* metodunun yazarı Francesco Hiserich ile de kontrbas çalışmıştır (Aracı, 2014, s. 219).

Bu bilgiler ışığında resmi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na aslen orkestra şefi olarak giren Guatelli Paşa'nın kontrbas eğitimi almış ilk müzisyen olduğu ortaya çıkmaktadır.

Guatelli Paşa, bestelerinde Türk Müziği makamlarına yer verirken Türk şarkılarını da yeniden besteleyerek, *24 Arie Nazionali e Canti Popolari Orientali, Antichi e Moderni* (24 Ulusal Aryalar ve Oryantal, Eski ve Modern Halk Şarkıları) isimli eserini yayımlamıştır. Bestelediği marşlar arasında Osmaniye Marşı ve Osmanlı Sergisi Marşı en bilinenleridir (Kosal, 2001, s. 98, 102).

Görevine atandıktan sonra Saray Orkestrası'nın başında görevli olan Fernando De Aranda (d'Aranda Paşa) ile yaşadığı sorunlar sebebi ile *Muzıka-i Hümayun*'daki görevinden alınarak bandonun başına geçirilmiştir. 1861 yılında Sultan Abdülaziz tahta geçtiği zaman bestelediği Aziziye Marşı ile miralay unvanı almış, 1863'te Sultan Abdülaziz'le birlikte saray bandosunun şefi olarak Mısır seyahatine katılmıştır. Gerçekleşen bu gezi sonrasında 1868'de yeniden *Muzıka-i Hümayun* şefi olmuştur (Sevengil, 1970, s. 63).

Guatelli Paşa'nın 1899 yılında vefatı sonrasında aşağıdaki eski Türkçe yazı yayımlanmıştır:

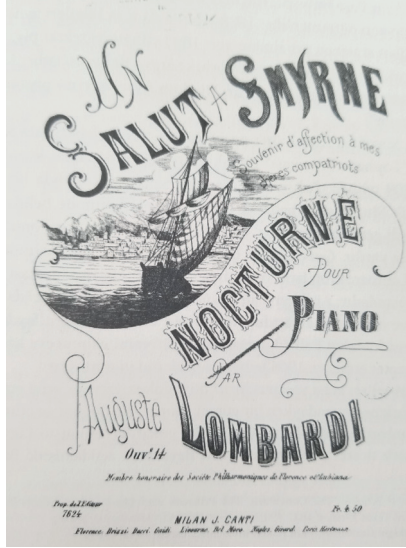
Şekil 13: Callisto Guatelli- Guatelli Paşa'nın vefatı sonrasında yayımlanan ilan (Kaynak: 25 Mart 1900 İkdam Gazetesi)

“Vefat- Musıkıyye-i hümayun ve umum askeri muzıkaları muallimi Guatelli Paşa dün sabah alafranga saat dokuz buçuk raddelerinde 84 yaşında olduğu halde vefat eylemiştir. Müteveffa-yı mumaileyh (adı geçen merhum) İtalya'nın (Parm) şehrinde tevellüd

ederek (doğarak) şehir-i mezkûr (zikredilen şehir) konservatuarında fenn-i musikiyi (müzik ilmini) tahsil eylemiştir. 1848 sene-i miladiyyesinde Dersaadet'e muvasalatla (ulaşarak) hizmet-i saltanat-ı seniyyeye (padişahın hizmetine) duhul etmiş (girmiş) ve Valid-i Macid Kesir'ül-Mühamid Hazret-i Şehriyari cennetmekân gazi Sultan Abdülmecid Han hazretlerinin canib-i şeref-i calibinden uhdesine kaimmakamlık rütbesi tevcih ve musikiyye-i hümayuna çırak buyurulmuş ve cennetmekân sultan Abdülaziz Han hazretlerinin zaman-ı sa'd-ı iktiranlarında (kutlu zamanlarında) mirlivalığa terfi'-i rütbe eylemiştir (rütbesine yükseltmiştir). Müteveffanın (merhumun) biri hariciye nezaretinde müstahdem (görevli) erkek, diğeri kız olmak üzere iki evladı vardır.” (İkdam Gazetesi, 25.03.1900)

Guatelli Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Batı Müziği'nin temellenmesi hususunda oldukça önemli konumlarda bulunması ve kontrbas çalgısının varlığını inşa etmesi açısından önem arz etmektedir.

Augusto Lombardi (1844-1913), nam-ı diğer Miralay Lombardi Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nda kontrbas icracısı olarak yer alan ikinci isimdir. 1913 İzmir doğumludur. Batı müziği eğitmeni olarak Şehzade Murad Efendi (V.Murad) ve Şehzade Abdülhamit Efendi'nin (II. Abdülhamit) müzik öğretmenliğini yapmış, aynı zamanda Saray Orkestrası'nda kontrbas icracısı olarak görev almış, *Muzika-i Hümayun* binbaşlılarından Bedri Bey ile birlikte *Sıbyan Mektebi*'ni kurmak için görevlendirilmiştir. *Bahriye Sıbyan Muzikası*'nın şefi olarak atanmıştır ve miralay unvanını almıştır. Başarılı bir eğitmen, kontrbasçı ve orkestra şefi olmasının yanı sıra piyano için parçalar, şan ve oda müziği için eserler, orkestra için 1 senfoni ve bando için eserler yazmıştır. 1890-1892 yılları arasında piyano öğretmeni ilanında, 1896-1897 yılları arasında ise Chevalier[□] unvanına sahip olarak bir yılda yer almıştır. Bu unvanın Fransız hükümeti tarafından verildiği göz önüne alınırsa ticaret yıllıklarında yer almadığı dönemde Fransa'da müzik çalışmalarını sürdürmüş ve bu unvanı almış olması mümkündür. Terakki Derneği'nin onursal başkanı olan Miralay Lombardi Bey İstanbul'da yaşadığı yer *Rue Neuve* (Yeni Sokak) 10 Pera olarak belirtilmiştir. 1913 yılından itibaren herhangi bir ilanı bulunmayan Augusto Lombardi'nin 1913 yılında vefat ettiği düşünülmektedir (Baydar, 2010). Belgelenen konser afişinde *Un Salut a Symrne* (İzmir'e Selam) adlı piyano için yazdığı noktürnle İzmir'i selamlaması da doğduğu şehire gönderme yapması bakımından anlamlıdır.

Şekil 14: Konser Afifi (Kutluay, 2010, s. 55)

Muzıka-i Hümayun Makam-ı Hilafet Filarmoni Mızıkası'nda bulunan ve çalgı olarak incelediğimiz kontrbasları orkestralarda kullanan kontrbasçılar hakkında resmi tarihli bir kayıt bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı Klasik Batı Müziği tarihi üzerine yapılan araştırmalar doğrultusunda isimleri geçen kontrbasçılar şöyle belirtilmiştir:

İtalyan Spinelli Efendi, doğum yeri, doğum tarihi, vefat yeri ve tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Lakin görev aldığı orkestralar, Topkapı Bandosu, Saray Sazendesi olarak tespit edilebilmiştir. Ayrıca, *Muzıka-i Hümayun*'da mülazım-ı evvel⁴ ve sol kolağası⁵ olduğu bilinmektedir. 1890 yılında II. Abdülhamit tarafından kendisine gümüş liyakat madalyası verilmiştir (Alimdar, 2016, s. 564).

Ellinger Efendi, Ertuğrul Fırkateyni Muzıkası'nın bünyesindeki bir orkestrada görev aldığı bilinen bir kontrbas icracısıdır. Buna göre viyolonsel için Capri Bey, kontrbas için Ellinger Bey ve viyola için Gaito Bey'in isimleri geçmektedir. Ellinger Efendi'nin rütbesi için sol kolağası, çalgısı için viyolonsel, uyuğu için ise Alman ifadeleri geçmiştir (Gazimihal, 1955 s.107, 213).

Saray sazandeleri arasında kontrbas çalgısı ve icracıları hakkında, Kontrbasçı Spinelli

4 Mülazım-ı evvel: Üsteğmen

5 Sol kolağası: Kıdemli yüzbaşı

Efendi, Vasil Efendi isimleri farklı araştırmalarda gösterilmektedir(Gazimihal, 1955; (Soydaş ve Beşiroğlu, 2007, s9). Lakin Spinelli hakkında farklı bilgilere ve yaşamıyla ilgili bir kaynağa rastlanmamıştır. Leyla Saz (1974) kontrbas çalgısının haremde icrasından da söz etmektedir. Bu çalgının eğitimi konusunda ilk olarak 17 Mayıs 1916 tarihinde Tirimüjgan Mektep Gemisi'nde açılan, daha sonra 1918 yılında açılan 3. sınıf ile okul Heybeliada'ya taşınarak arkı Mektebi'nin bünyesine eklenen Bahriye Musiki Mektebi'nde Defortes isimli İtalyan asıllı fagot ve kontrbas öğretmeninden bahsedilmektedir (Gazimihal, 1955, s. 214).

Yıllar Boyu Tarih dergisinin 4 Nisan 1978 tarihli baskısında, Midhat Sertoğlu'na ait bir makalenin Sultan Abdülmecit ile ilgili bir bölümünde bulunan sarayda gerçekleştirilen müzik meşkleri ile ilgili bir paragrafta Füzüze Kalfa isimli bir yardımcının kontrbas aldığından bahsedilmektedir.

Buna göre; “...Abdülmecid Efendi musikiye, bilhassa batı musikisine meraklıydı. Güzel viyola çalardı. şehsuvar Sultan keman, ikinci hanımı Hayrunnisa Hanım viyolonsel, kalfalardan Ofelya piyano ve Firüze kontrbas almakta usta olduklarından böylece küçük bir orkestra meydana getirir ve çoğu akşam yemeklerinden sonra güzel parçalar çalarlar, bazen de Mâbeyn halkı salonda toplanıp paravana arkasından dinlerlerdi...” cümlesi önem arzetmektedir (Sertoğlu, 1978).

kardeşlerinden Sâliha Sultan Ahmed Paşa ile, Emine Sultan ise eski Dahiliye Nâzırı şerif Paşa ile evlendirilmişlerdi.

Abdülmecid Efendi musikiye, bilhassa batı musikisine meraklıydı. Güzel viyola çalardı. şehsuvar Sultan keman, ikinci hanımı Hayrunnisa Hanım viyolonsel, kalfalardan Ofelya piyano ve Firüze kontrbas almakta usta olduklarından böylece küçük bir orkestra meydana getirir ve çoğu akşam yemeklerinden sonra güzel parçalar çalarlar, bazen de Mâbeyn halkı salonda toplanıp paravano arkasından dinlerlerdi.

şekil 15: Yıllar Boyu Tarih Dergisi, 4 Nisan 1978, (Sertoğlu, 1978)

Yapılan alan çalışmasının sonucunda, kurumlarda kayıtlı envanterler ve kişilerin dışında, özel koleksiyonlarda görülen kartpostallar İstanbul merkezli müzik yaşamında kontrbas çalgısının icrasının olduğunu göstermektedir. Hakkında yazılı bilgi bulunmayan, şef Andreas Hindas yönetimindeki Trabzon Filarmoni Orkestrası'na ait bu kartpostal ile bilgilerine ulaşamadığımız fakat mevcudiyetini bu kartpostal sayesinde öğrendiğimiz Trabzon'un en eski kontrbasısını orkestranın içerisinde görmekteyiz.

Şekil 16: Şef Andreas Hindas yönetimindeki Trabzon Filarmoni Orkestrası
(Alaattin Kurt koleksiyonu)

3. Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Klasik Batı Müziği' Türünde Kontrbas İcra Teknikleri ve Gelişimi

Askeri bando olarak kurulan ve repertuarında Osmanlı sultanlarına ithaf edilmiş eserler bulunan *Muzıka-i Hümayun* Orkestrası, kurulduğu dönemde nefesli çalgılar olarak tabir edilen boru takımı şeklinde bir düzene sahipti. Donizetti Paşa ile başlayan gelişim, konusunda uzman müzik adamları ile devam etmiş ve orkestra, müzikal açıdan gelişme gösterdikçe klasik müzik repertuarının daha zor olan eserlerini seslendirmeye başlamıştır.

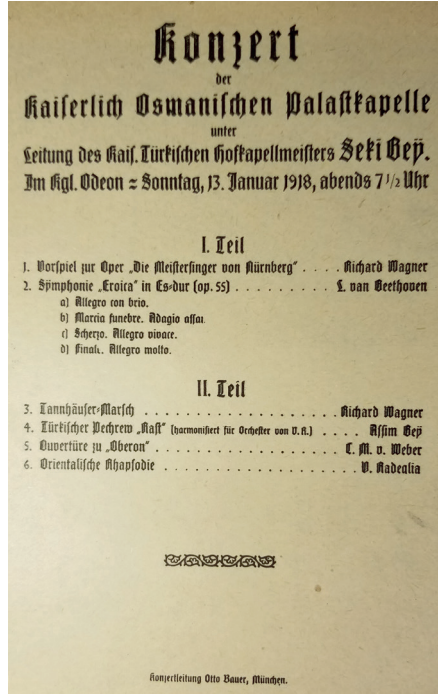
Muzıka-ı Hümayun Okulu'nda, Sultan Abdülmecid'in Donizetti'den sarayda müzikli temsiller verilmesini istemesi üzerine, bando yanında senfonik orkestra, opera ve bale çalışmaları da başlatılmıştır. Donizetti, Bergamo kasabasındaki dostu Dolci'ye Ocak 1846'da yazdığı mektupla, çeşitli İtalyan operetlerinin partiyonlarını Sultan'ın operet görme isteği doğrultusunda Türk öğrencilerine öğretebilmek için istemiştir (Baydar, 2010, s. 288).

“Pek Aziz Dostum; Evvelce okullarda oynanmış olan şu küçük operetlerin partiyonları olup olmadığını öğrenmek istiyorum. La prova dell' accademia (Konserin son provası), Il piccola compositore di musica (Küçük besteci), Il piccoli virtiosi ambulanti (Gezici küçük çalgılar), Il Ciovedi grasso (Büyük perhizden önceki son perşembe) Un buon cuore scuso molti difetti (İyi bir kalp her zaman birçok yanlışları bağışlar)”

Böylece orkestra, günümüz Klasik Batı Müziği senfoni orkestrası formuna yönelik ilk gelişmelerini göstermiştir. 1908 yılından II. Meşrutiyet'in ilanına kadar F. Manguel, Guisepe Donizetti, Callisto Guatelli, Dussap Paşa, d'Arenda Paşa, İtalyan Pisani Paşa gibi ağırlıklı olarak yabancı uyruklu şefler ile çalışan orkestranın son yabancı şefi olan Fernando De Aranda Meşrutiyet'in ilanından sonra yabancı uyruklu kişilerin devlet katındaki görevlerine son verilince ülkesine geri gönderilmiştir. Yabancı sanatçıların görevlerine son verilmesiyle birlikte bando ve orkestranın başına Mehmet Ali Bey, Saffet Atabinen⁶, Zati Bey (Arca) ve Osman Zeki Üngör gibi Türk müzisyenler getirilmiştir. Bu değişiklikler esnasında Sultan Abdülhamit'in huzurunda verdiği birçok resitalden sonra genç yaşta binbaşı rütbesiyle ödüllendirilen fakat 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra rütbesi teğmenliğe indirilen ve İstiklal Marşı'nın bestecisi olan Osman Zeki Üngör, Muzıka-i Hümayun Orkestrası içerisinde kurulan Makam-ı Hilafet Filarmoni Mızıkası'na başkemanlı olarak atanmıştır. Özellikle bando çalışmalarını ele alan Saffet Atabinen ve Osman Zeki Üngör'ün orkestranın günümüz senfoni orkestrası şekline dönüştürülmesi hususunda ciddi katkıları olmuş, orkestra bu çalışmalardan sonra klasik müziğin senfonik repertuarlarını seslendirmeye başlamıştır. Saffet Bey'in 1916 yılında görevinden ayrılması ile bu göreve Osman Zeki Üngör getirilmiştir. Orkestra, Osman Zeki Üngör yönetiminde Mabeyn-i Hümayun Orkestrası olarak 1. Dünya Savaşı sırasında Aralık 1917 ve Ocak 1918 tarihleri arasında Viyana, Berlin, Dresden, Münih, Peşte ve Sofya'yı kapsayan Avrupa turnesine çıkmıştır. Şekil 17'de bu konserlere ait konser programları belirtilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 'Klasik Batı Müziği' türünde kontrbas icra teknikleri ve gelişimi iki biçimde şekillenmiştir. Bunların ilki kurumlar bazında icra edilmek istenen repertuarı haiz eserlerdir. Bu eserler, dönemin orkestralarının şefleri, müzisyenleri ve saray çevresine ders veren müzisyenler tarafından bestelenmiş eserlerdir. Bunlar bando ile çalınabilecek şekilde düzenlenmiş çeşitli marşlar ve dönemin müzikal etkileri dahilinde bestelenmiş eserlerdir. Bunlara Guatelli Paşa tarafından bestelenen *24 Arie Nazionali e Canti Popolari Orientali, Antichi e Moderni* (24 Ulusal Ayalar ve Oryantal, Eski ve Modern Halk Şarkıları) ve Donizetti Paşa tarafından 1829 yılında Sultan II. Mahmud'a ithafen bestelenen Mahmudiye Marşı örnektir. Diğer bir kısım ise yine dönemin orkestraları tarafından seslendirilen Klasik Batı Müziği repertuarına ait eserlerdir.

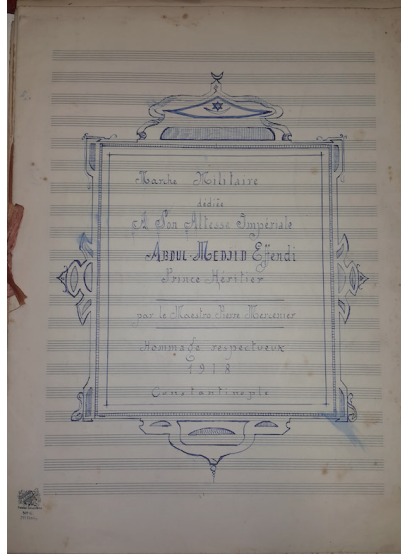
6 Fransa'da Theodor Dubois ile piyano ve kompozisyon çalışmış, Beethoven'ın senfonilerinin seslendirilmesini sağlamıştır. Opera, bale ve uvertür gibi klasik eser formlarında beste yapan ilk bestecimizdir.

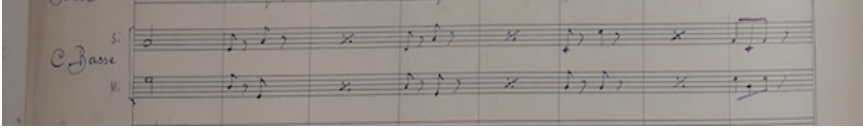
Şekil 17: Aralık 1917 ve Ocak 1918 tarihleri arasında Viyana, Berlin, Dresden, Münih, Peşte ve Sofya'yı kapsayan Avrupa turnesine ilişkin konser programı (Gazimihal, 1955, s. 136)

Askeri bando olarak kurulan ve daha sonra gelişimini senfoni orkestrası olarak tamamlayan *Muzika-i Hümayun* müzikal anlamda kısa sürede takdir edilesi bir başarıya sahip olmuştur. Bu başarıyı gerçekleştirdiği konserlerde seslendirdiği eserlerin zorluk derecesinden anlamaktayız.

Müzikal anlamda karşılaştırma yapmak amacı ile TBMM Milli Saraylar Genel Müdürlüğü Dolmabahçe Sarayı Arşivi'nde bulunan, Sultan Abdülmecit'e ithaf edilen Maestro Pierre Mercenier tarafından bestelenmiş askeri marşın kapağı (Şekil 18) ve orkestra partiyonunda kontrbas partisi (Şekil 19) ile Şekil 20'de orkestranın Avrupa turnesinde çaldığı eserlerden R. Wagner Tanhauser'in Uvertürü belirtilmiştir. Avrupa turnesi baz alındığında, kontrbasçıların formal bir eğitim almadan sadece prova yaparken şeflerden edindikleri bilgilerle kendilerini geliştirdikleri de göz önünde bulundurulduğunda, çalma seviyesinin ilerlediği ve klasik müzik repertuarının zor partilerini başarıyla seslendirmeye başladıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 18: TBMM Dolmabahçe Sarayı arşivi (Akyel 2015, Alan Çalışması Belgeleme).

Şekil 19: TBMM Dolmabahçe Sarayı arşivi (Akyel 2015, Alan Çalışması Belgeleme).

Şekil 20: R. Wagner Tanhäuser Üvertür'ü kontrbas partisi

Sonuç

Bu makale, üç seviye çıkarımla, Osmanlı İmparatorluğu'nda kontrbas çalgısının konumu, icracıları, öğretimi ve repertuvardaki partiyonlarıyla ilgili bir araştırma sürecinin sonucudur. Literatür taraması, arşiv belgeleri ve alan çalışması yöntemiyle elde edilen bulgular ışığında, kontrbas çalgısının Osmanlı İmparatorluğu'na ilk olarak günümüzdeki formuna ulaşmadan önce, *viola da gamba* olarak 16.yy da girdiği, Osmanlı İmparatorluğu'nda *Muzıka-i Hümayun* Orkestrası'nın kurulması ve saray orkestrası

olarak büyümesinin kontrbasın ve kontrbasçıların saray bünyesinde orkestra sanatçısı ve müzik öğretmeni olarak mevcudiyetini gösterdiği tespit edilmiştir. İkinci olarak kontrbas icracılarının Callisto Guatelli, Augusto Lombardi, Spinelli Efendi, Ellinger Efendi ve Firuze Hanım olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır. Son olarak çalgının eğitim ve teknik gelişimiyle ilgili bulgularda, Osmanlı Dönemi'nde başlangıçta askeri bando olarak kurulan *Muzika-i Hümayun*'un, kurulduğu dönemde basit düzenlemeler ile askeri marşlar içeren repertuvara sahip iken, *Makam-ı Hilafet* Filarmoni Orkestrası olarak Avrupa turnesine çıktığında Klasik Batı Müziği repertuvarına hakim bir şekilde konserler verdiği ve orkestranın seviyesinin arttığı eski ve yeni konser programları arasındaki farklar dikkate alınarak incelenmiş ve belgelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda öne çıkan isimler dışında kontrbasçı bulunmadığı, mevcut orkestralarda ise bu sayının üç icracıyla sınırlı kaldığı görülmüştür. Halihazırda Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan iki adet kontrbasın incelemesinin yapılarak önce *Muzika-i Hümayun* daha sonra *Makam-ı Hilafet* Filarmoni Orkestrası'nda kullanıldığı tespit edilmiştir. Dönemin kontrbasçılarının ağırlıklı olarak İtalyan ya da İtalyan asıllı oldukları, bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan ilk kontrbas çalış ve eğitim sisteminin İtalyan sistemine dayalı olduğu sonucuna varılmıştır.

Teşekkür

Makalem ile ilgili gerek araştırmalarım gerek yazım esnasında değerli fikirleri, önerileri ve yol göstericiliği ile desteğini esirgemeyen hocam Doç. Mehtap Demir'e teşekkürü borç bilirim.

Kaynakça

- Alimdar, S. (2016). *Osmanlıda batı müziği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- And, M. ve Koz, M. S. (2007). *Dokuz kollu bir oyunbaz*. İstanbul: Fides Kitabevi.
- Aracı, E. (2014). *Donizetti Paşa*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Gazimihal, R. M. (1955). *Türk askeri muzıkaları tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Guatelli Paşa Öldü. (2018, 25 mart). *Osmanlı Gazeteleri* içinde. Erişim adresi (12 ağustos 2018): www.osmanligazeteleri./haber/guatelli-pasa-oldu/499/
- Kosal, V. (2001). *Osmanlıda klasik batı müziği*. İstanbul: Eko Basım Yayıncılık.
- Kösemihal, R. M. (1939). *Türkiye Avrupa musiki münasebetleri*. İstanbul: Numune Matbaası.
- Kutlay Baydar, E. (2010). Osmanlıda görevli iki İtalyan müzisyen: Giuseppe Donizetti ve Callisto Guatelli. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken - Journal of World of Turks*, 2 (1), 283–293.
- Kutluay, E. (2010). *Osmanlının Avrupalı müzisyenleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

- Say, A. (1998). *Türkiye 'nin müzik atlası*. İstanbul: Borusan Yayıncılık.
- Sertoğlu M. (1978). Son Osmanlı veliahtı ve son halife Abdülmecit Efendi. *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*, 6, 11-19.
- Sevengil, R. A. (1970). *Saray iyatrosu*. (1.bs). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Soydaş, M.E. ve Beşiroğlu, Ş.Ş. (2007). Osmanlı saray müziğinde yaylı çalgılar. *İTÜ Dergisi*, 1, 3-12.
- Özcan, N. (2006). Muzika-i Humayun. *Türk İslam Ansiklopedisi*, 31: 422-423. Ankara: TDV Yayınları.
- Yöre, S. (2008). Osmanlı/Türk Müzik Kültüründe Levanten Müzikçiler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 413-437.

